

PROF. DR HAB. WITOLD HENSEL,  
CZŁONEK RZECZYWISTY POLSKIEJ AKADEMII NAUK  
(29.03.1917–22.11.2008)

W dniu 22 listopada 2008 r. zmarł w wieku ponad 91 lat prof. dr hab. Witold Hensel — wybitny badacz, organizator nauki, wychowawca wielu pokoleń młodzieży, postać pomnikowa w dziejach archeologii polskiej, mający duże zasługi także dla rozwoju archeologii słowiańskiej i szerzej — europejskiej.

Był autorem ponad 960 prac drukowanych, z których wiele wytyczało nowe kierunki badań, inicjatorem lub współinicjatorem wielkich przedsięwzięć badawczych i organizacyjnych.

Między innymi, z Jego inspiracji powstał w końcu lat czterdziestych ubiegłego wieku wielki program badań nad początkami Państwa Polskiego, a na początku lat sześćdziesiątych XX w. ramy organizacyjne dla studiów nad kulturą materialną dawnych Słowian — Pan Profesor był inicjatorem i przewodniczącym I Międzynarodowego Kongresu Archeologii Słowiańskiej w 1965 r., a następnie przewodniczącym Międzynarodowej Unii Archeologii Słowiańskiej. Zainicjował też i prowadził badania nad początkami miast polskich, potem słowiańskich i, ogólnie, europejskich.

Przez pierwsze lata po II wojnie światowej Pan Profesor był związany ze swoją macierzystą uczelnią, Uniwersytetem Poznańskim (od 1955 r. Uniwersytet im. A. Mickiewicza). Tu wykształcił swoich pierwszych uczniów i zainicjował liczne projekty badawcze.

Profesor Witold Hensel był współorganizatorem, a w latach 1954–1989 dyrektorem Instytutu Historii Kultury Materialnej (od 1992 r. Instytut Archeologii i Etnologii) Polskiej Akademii Nauk, skupiającego 3 dyscypliny: archeologię (głównie Polski, ale też tzw. śródziemnomorską), etnografię oraz historię kultury materialnej średniowiecza i czasów nowożytnych. W okresie tym Instytut stał się czołową placówką naukową w Polsce, prowadzącą badania w zakresie wymienionych dyscyplin, rozwijającą — z inicjatywy Pana Profesora — na szeroką skalę zakrojone prace wykopaliskowe na terenie Polski, Bułgarii, Macedonii, Francji, Włoch i Algierii. Profesor Hensel wykształcił i zgromadził w Instytucie największą w Polsce kadrę wysoko kwalifikowanych pracowników naukowych specjalizujących się w różnych działach archeologii. Powołał wiele czasopism i serii wydawniczych; w Instytucie opublikowano wiele monografii oraz — powstałych również z inicjatywy prof. W. Hensla — pięć wielotomowych syntez.

Przez ponad 30 lat był Pan Profesor związany także z Uniwersytetem Warszawskim. Był przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Archeologii, w latach 1955–1969 kierownikiem Katedry Archeologii Słowiańskiej oraz Katedry Archeologii Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej tego Uniwersytetu.

Poza wspomnianymi wyżej organizacjami, był twórcą lub współtwórcą: Międzynarodowego Komitetu Badań Początków Miast, Międzynarodowej Komisji Badania Kultur Słowiańskich Wczesnego Średniowiecza (istniejącej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów) oraz przewodniczącym lub członkiem krajowych i zagranicznych komitetów naukowych, między innymi Międzynarodowej Unii Nauk Pra- i Protohistorycznych, Międzynarodowej Unii Nauk Antropologicznych i Etnologicznych, członkiem wielu towarzystw naukowych oraz europejskich Akademii Nauk, doktorem *honoris causa* Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Był członkiem Prezydium i Sekretarzem Wydziału I Polskiej Akademii Nauk.

Profesor W. Hensel był laureatem wielu nagród: między innymi został odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski, medalami: Komisji Edukacji Narodowej, Rodła, był Komandorem Orderu al Merito della Repubblica Italiana, został odznaczony orderem Cyryla i Metodego, złotym medalem Czechosłowackiej Akademii Nauk, dwukrotnie nagrodą państwową II stopnia za całokształt działalności, kilkakrotnie — nagrodami Ministra Edukacji Narodowej oraz Sekretarza Naukowego Polskiej Akademii Nauk, a w 2007 r. w uznaniu osiągnięć na polu mediewistyki otrzymał medal „LUX ET LAUS” ufundowany przez stały Komitet Mediewistów Polskich<sup>1</sup>.

Mimo ciężkiej choroby, z którą zmagał się przez kilkanaście ostatnich lat swojego życia, Pan Profesor bardzo interesował się losem Instytutu oraz wydarzeniami naukowymi i organizacyjnymi zachodzącymi w polskiej archeologii. Przekazywał też w publikacjach swoje uwagi, wnioski i sugestie badawcze dotyczące węzłowych problemów głównie wczesnośredniowiecznych dziejów Polski, o czym świadczy wykaz Jego prac wydanych drukiem w tym okresie<sup>2</sup>.

Niedawno obchodziliśmy jubileusz dziewięćdziesiątych urodzin Profesora. W czasie seminarium zorganizowanego z tej okazji, poświęconego problematyce okresu przejściowego między późną starożytnością a wczesnym średniowieczem

---

<sup>1</sup> Zob.: G. Labuda, Witold Hensel. *Szkic do portretu*, [w:] *Studia nad etnogenезą Słowian i kulturą Europy wczesnośredniowiecznej*, t. I, G. Labuda i S. Tabaczyński red., Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987, s. 5–9; R. S c h i l d, *Prof. dr hab. Witold Hensel, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk. W osiemdziesięciopięciolate urodzin*, „Archeologia Polski”, t. 47: 2002, z. 1–2, s. 9–10; S. T a b a c z y Ń s k i, *W siedemdziesięciolecie urodzin Profesora dr. hab. Witolda Hensla. Refleksje ucznia*, „Archeologia Polski”, t. 32: 1987, z. 1, s. 8–19; t e n ż e, *Profesorowi Witoldowi Henslowi w dziewięćdziesiąt rocznicę urodzin*, „Archeologia Polski”, t. 52: 2007, z. 1–2, s. 7–12; M. D e k ó w n a, *Prof. dr hab. Witold Hensel – badacz, organizator, dydaktyk. Zarys działalności*, „Archeologia Polski”, t. 53: 2008, z. 1, s. 55–62; oraz nekrologi prof. dr. hab. Witolda Hensla publikowane w prasie codziennej: od Rady Naukowej, Dyrekcji i pracowników Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz od Rektora i całej społeczności akademickiej Uniwersytetu Warszawskiego.

<sup>2</sup> D. C y n g o t, *Bibliografia prac prof. dr. hab. Witolda Hensla za lata 1988–2002 z uzupełnieniami za lata wcześniejsze*, „Archeologia Polski”, t. 47: 2002, z. 1–2, s. 10–16; J. K o ś n i k, *Bibliografia prac prof. dr. hab. Witolda Hensla za lata 2002–2006*, „Archeologia Polski”, t. 52: 2007, z. 1–2, s. 13–14.

na ziemiach polskich, Profesor W. Hensel — jak dawniej — żywo reagował na kwestie podnoszone przez referentów, przedstawiał różne możliwości rozwiązań poruszanych przez nich zagadnień, wskazywał kierunki, którymi powinny pójść przyszłe badania<sup>3</sup>.

Wraz ze śmiercią Profesora Witolda Hensla odeszła cała epoka — epoka wybitnych osobowości polskiej archeologii, epoka świetności Instytutu i jego zdecydowanego wejścia w szeroki międzynarodowy krąg nauki europejskiej, a także pozaeuropejskiej. Był dla kilku pokoleń archeologów autorytetem, dla uczniów — Mistrzem, który ukształtował ich postawę zawodową, i wzorem, do którego nawiązywali w swoich studiach i z prac Pana Profesora czerpali, i nadal czerpią, inspirację do swoich badań. Ale to smutne pożegnanie można zakończyć akcentem optymistycznym: Pan Profesor pozostawił wielu uczniów — kontynuatorów Jego dzieła, i przytoczyć słowa jednego z nich — „...życiorysy wielu [...] rówieśników oraz młodszych kolegów [Witolda Hensla — M.D.] wplatają się w [Jego] życiorys w tej mierze, w jakiej dane im było uczestniczyć w działalności swego Mistrza jako wykładowcy uniwersyteckiego, jako kierownika prac dyplomowych i podyplomowych, jako prowadzącego seminarium i dyskusje naukowe oraz jako kierownika zespołów realizujących określone zadania badawcze bądź terenowe, bądź laboratoryjne i gabinetowe. Rozległość zainteresowań naukowych Mistrza, bogactwo inspiracji twórczych, jakie czerpali z bezpośrednich kontaktów z Nim, były niejednokrotnie elementem determinującym wybór kierunku ich zainteresowań badawczych oraz określającym poziom inspiracji intelektualnych w podejmowanych zadaniach. [...] źródła — w tym także archeologiczne — odpowiadają tylko na umiejętnie zadawane im pytania; ‘wielu — jak to trafnie ujmuję [...] prof. Labuda — je czyta, ale tylko niewielu udaje się z nich wydobyć prawdę o przeszłości. Witold Hensel należy do grona tych nie tak znowu wielu’ w zgodnej opinii nie tylko archeologów. I to, obok rozległości zainteresowań, obejmujących wszystkie niemal węzłowe problemy naszych pradziejów i wczesnego średniowiecza, w intuicyjnym przekonaniu wszystkich uczniów Profesora stanowiło czynnik określający ich stosunek do Nauczyciela”<sup>4</sup>.

Słowa kluczowe: Polska, † Prof. dr hab. Witold Hensel, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk

*Maria Dekówna*

PROFESSOR DR. WITOLD HENSEL,  
MEMBER OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES  
(29.03.1917–22.11.2008)

Prof. Dr. Witold Hensel died on 22 November 2008 at the age of over 91. An outstanding scholar, he had also excelled as an organizer of science, educator of several generations of

<sup>3</sup> „Archeologia Polski”, t. 53: 2008, z. 1, s. 51–107.

<sup>4</sup> S. T a b a c z y ń s k i, *W siedemdziesięciolecie urodzin...*, s. 10–11.

young researchers, a monumental influence on the history of Polish archaeology and equally deserving as far as the development of Slavic — and more broadly speaking — European archaeology is concerned.

Many of the 960 works he had written and published were groundbreaking and he was the initiator or co-initiator of several scholarly and organizational undertakings.

It was at his inspiration, among others, that a program of research on the beginnings of the Polish State was created in the late 1940s and an organizational framework for studies on the material culture of the early Slavs in the early 1960s. Professor Hensel initiated and subsequently presided over the First International Congress of Slavic Archaeology in 1965, going on to preside over the International Union of Slavic Archaeology. He also initiated and directed research on the beginnings of Polish towns, followed by Slav towns and European ones.

In the first years after World War II Professor Hensel was associated with his *Alma Mater*, the University of Poznań (renamed the Adam Mickiewicz University in 1955). It was there that he taught his first students and initiated several research projects.

Professor Hensel co-organized and in 1954–1989 directed the Institute of the History of Material Culture (renamed the Institute of Archaeology and Ethnology in 1992) of the Polish Academy of Sciences. The institution brings together three disciplines: archaeology (mainly of Poland, but also Classical archaeology in the Mediterranean basin), ethnography and studies on medieval and modern-age material culture. During his term in office the Institute became a leading research institution in Poland, conducting research in the disciplines listed above and embarking, with the Professor's encouragement, on broad-scale excavations in Poland, Bulgaria, Macedonia, France, Italy and Algeria. Professor Hensel educated and gathered together to work at the Institute the biggest staff of qualified researchers specializing in different aspects of archaeology. He established a number of periodicals and publishing series; the Institute has published numerous monograph studies and five multi-volume syntheses, prepared on his initiative.

For more than thirty years Professor Hensel was also connected with the University of Warsaw, presiding over the Scientific Council of the Institute of Archaeology and heading in 1955–1969 the Chair of Slavic Archaeology and Chair of Prehistoric and Medieval Archaeology.

He was moreover a founder or co-founder of the following: International Committee for Research on Town Origins, International Commission for Research on Early Medieval Slav Cultures (a body of the International Committee of Slavist Researchers) and president or member of national and foreign scientific councils, including the International Union of Pre- and Protohistoric Sciences, International Union of Anthropological and Ethnological Sciences, member of several scholarly associations and science academies across Europe, *doctor honoris causa* of the Adam Mickiewicz University in Poznań. He was a member of the Presidium and Secretary of Department I (Social Sciences) of the Polish Academy of Sciences.

In his lifetime Professor Witold Hensel received a number of awards: among others, the Commander's Cross with star of the *Polonia Restituta* Order, medals of the National Education Committee, the "Rodło" Medal, the Cyril and Methodius Order, gold medal of the Czechoslovak Science Academy, twice the State Award of the 2nd Degree for his achievements, several times the awards of the Minister of National Education and Scientific Secretary of the Polish Academy of Sciences, and in 2007 the "LUX ET LAUS" medal of the permanent Committee of Polish Medievalists in recognition of a lifetime achievement in medieval studies. Furthermore, Professor Hensel was honoured with a commandory of al Merito della Repubblica Italiana Order conferred on him by the Italian Ministry of Culture<sup>1\*</sup>.

---

\* Reference numbers correspond to footnotes in the Polish text.

Despite an illness which weighed heavily on the last years of his life, Professor Hensel never lost interest in the affairs of the Institute and the scientific and organizational events taking place in Polish archaeology. In his publications he continued to pass on his observations, conclusions and suggestions concerning key issues in research on mainly the Early Medieval history and archaeology of Polish lands. Suffice it to refer the reader to the list of publications published during this period.<sup>2</sup>

Recent celebrations of the Professor's ninetieth anniversary included a seminar devoted to the transition from Late Antiquity to Early Medieval times in Polish territories. The Professor was there again as always, animated by the presentations, discussing the issues and suggesting various solutions and avenues for future research.<sup>3</sup>

His death has closed an entire age, an era of outstanding personalities in Polish archaeology, the Institute's glory and a strong presence in European as well as world science. He was an unquestioned authority for a few generations of archaeologists, the Master who helped to shape the professional attitudes of many young researchers, a model for their studies and an unfailing inspiration for their research. Farewells are always sad, but in this case there is a shining beacon — the multitude of his disciples and followers. Let me quote one of them: "...the biographies of many [...] of his [Witold Hensel's — M.D.] peers and younger colleagues are interwoven into [his] biography to the extent that they were given the opportunity to participate in the activities of their Master as university lecturer, supervisor of degree and post-degree work, head of seminars and scholarly debates as well as of specific research projects and field teams, working in the seclusion of offices, in the laboratories and in the field. The scope of the Master's study interests, the wealth of inspiration passed on to those who had direct contact with him frequently determined research goals and the level of intellectual inspiration in the tasks undertaken. [...] Sources, archaeological ones included, bring answers only to the well formulated questions; 'many — as [...] Prof. Labuda puts it so astutely — can read them, but few know how to draw from them the truth about the past. Witold Hensel is one of the few' in the unanimous opinion of not only archaeologists. It was this, beside his scope of interests covering virtually all of the key issues in our [Polish] prehistory and Early Middle Ages, that determined — in their intuitive conviction — the attitude of many of his disciples toward their Teacher."<sup>4</sup>

Keywords: Poland, † Prof. Dr. Witold Hensel, member of the Polish Academy of Sciences

*Maria Dekówna*

*Translated by Iwona Zych*

